

کاربرد تکنیک تاپسیس در رتبه‌بندی پروژه‌های طراحی شهری تهران با رویکرد سنجش تحقق‌پذیری

آرش ثقفی اصل^۱، اسفندیار زبردست^۲، حمید ماجدی^۳

^۱ استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، تبریز، ایران.

^۲ استاد دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۳ دانشیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۴/۵، تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۹/۳)

چکیده

همگام با سایر کشورها، چند صباحی است پروژه‌هایی تحت عنوان طراحی شهری در ایران و بویژه شهر تهران در دست تهیه و اجراست. این پروژه‌ها که با هدف ارتقای کیفیت محیط و فضاهای شهری وارد عرصه طرح‌های شهری کشورمان شده است، از اوایل دهه هشتاد شمسی با اقبال بیشتری از سوی مدیران شهری مواجه شده است. در واقع با رویکردی مواجهیم که به بسط و نشر فضاهای شهری برای احیای حضور و مشارکت شهروندان در عرصه عمومی شهر می‌اندیشد. در پژوهش حاضر سعی بر آنست که با شناخت معیارهای موثر در تحقق پروژه‌های طراحی شهری ایران، میزان موفقیت و تحقق آنها در شهر تهران، در طی دهه هشتاد شمسی، مورد سنجش قرار گیرد. بدین منظور، عوامل موثر در تحقق‌پذیری پروژه‌های مذکور شناسایی شده و سپس با بومی‌سازی و انطباق با زمینه ایران و با استفاده از نظریات خبرگان و کارشناسان حاضر در فرایند انجام پروژه‌ها، رتبه‌بندی با کاربرد تکنیک تاپسیس و براساس رویکرد تحقق‌پذیری انجام گرفت. از یافته‌های پژوهش، رتبه‌بندی پروژه‌های منتخب حاصل شده است که براساس آن پروژه ساماندهی و بهسازی میدان حسن‌آباد به عنوان برترین و پروژه بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش به عنوان ضعیف‌ترین پروژه براساس رویکرد سنجش تحقق‌پذیری انتخاب گردیدند.

واژه‌های کلیدی

تکنیک تاپسیس، رتبه‌بندی، تحقق‌پذیری، پروژه‌های طراحی شهری، تهران.

مقدمه

وارد شده و در قالب پروژه‌های طراحی شهری از اوایل دهه هشتاد شمسی مورد توجه قرار گرفت. در شهر تهران و سایر کلانشهرهای کشور اقداماتی جهت اجرای پروژه‌های مذکور صورت گرفته است. اما در این میان شهر تهران به عنوان پایتخت، جایگاهی متفاوت داشته است و پروژه‌های متعددی از این دست در آن به اجرا رسیده است. در این میان پروژه‌های مذکور تا چه میزانی موفق بوده و توانسته‌اند اهداف مدنظر را جامه عمل ببوشانند، مشخص نبوده و جای سوال می‌باشد.

به منظور پاسخ به سوال مذکور، ابتدا مروری بر متون نظری مربوطه انجام گرفته و معیارها و شاخص‌های مؤثر در فرایند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران شناسایی می‌شود. سپس با همکاری خبرگان شامل بازیگران اصلی حاضر در فرایند انجام پروژه‌ها و با ابزار پرسشنامه، میزان توجه و کاربست هر یک از معیارها و شاخص‌ها در پروژه‌های منتخب مشخص شده و رتبه‌بندی انجام می‌گیرد.

در توسعه محیط مصنوع، حرفه - دانش‌های مختلفی باید به طور سازنده با اندرکنش مثبت و هم‌پیوند به کار آیند. این جریان باید در تمامی سطوح اعم از آموزش، برنامه‌ریزی، طراحی، مدیریت، اجرا و بهره‌برداری در نظر گرفته شود. برای ایجاد و خلق یک محیط همگانی مطلوب، همکاری و تعامل مطلوب میان عناصر سازنده مکان شامل: مردم، سازندگان، مدیران و متخصصان (طراحان، برنامه‌ریزان، جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و...) باید برقرار شود. از این رو به مرور زمان و با شکل‌گیری مباحث و پارادایم‌های جدید، طراحی شهری به عنوان یک دانش فرارشته‌ای و یک رشته مستقل دانشگاهی، در ارتباط مستحکم با معماری و برنامه‌ریزی وارد عرصه نظر و عمل شد. طراحی شهری دانش جوانی است و در تجربه جهانی، تنها نیم قرن سابقه دارد. طراحی شهری در کشورمان ابتدا به حوزه آکادمیک وارد شد و با گذشت سال‌ها کم‌کم به دانشی تاثیرگذار در میان سایر دانش‌های مداخله‌گر محیطی تبدیل شد. با افزایش آگاهی مدیران شهری، طراحی شهری به عرصه حرفه

۱- مبانی نظری تحقیق

۱-۱- تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری

در چند دهه اخیر، مبحث فرایند طراحی شهری و یا نگرش فرایندی به طراحی شهری، توجه نظریه‌پردازان و متخصصین بسیاری را به خود جلب کرده است. هربرت سایمون به این نکته اشاره کرده است که اینک ما وارد عصر جدیدی شده‌ایم. عصری که در آن برای اولین بار در تاریخ، فرایند طراحی خود مستقیماً در معرض بررسی و کنکاش قرار می‌گیرد (بحرینی، ۱۳۸۲، ۸۰). در پژوهش حاضر، مطالعه تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری بر اساس فرایند انجام آن مورد نظر است.

یکی از شرایط حرکت از موقعیت تهیه طرح‌های پراکنده، سلیقه‌ای و غیرنظام‌مند در حوزه طراحی شهری به سمت موقعیتی که در آن دانش و فن طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی کشور نهادینه شود، تدوین شیوه‌ای موجه برای اجرای این پروژه‌هاست. هدف نهایی در طراحی شهری، دست یافتن به تصمیماتی در جهت ایجاد تحولات واقعی در شهر (طراحی شهری واقعی) است و نه تولید مجموعه‌ای از تصاویر رویایی و تحقق‌ناپذیر (طراحی شهری کاغذی). از این رو پیشنهادهای طراحی شهری، اگر قرار باشد به اجرا درآید و به ایجاد تحولی واقعی در شهر بینجامد، باید بر قوانین موضوعه و دیگر مستندات قانونی کشور استوار باشد (گلکار، ۱۳۸۸، ۵۵). یکی از اهداف طراحی شهری، حصول اطمینان از مسئولیت مالی و بازگشت سرمایه است. بسیاری از معماران و طراحان شهری، مباحث مربوط به تامین مالی پروژه‌های طراحی شهری پیشنهادی خود را خارج از محیط حرفه‌ای خود می‌دانند. چنین برخوردی تعجب‌آور است، زیرا میزان بودجه‌ای که در اختیار

است، عامل اصلی و تعیین‌کننده در طراحی شهری است. با وجود این موضوع، تامین اعتبار و نحوه مشارکت سرمایه‌گذاران برای ساختن آنچه مورد نظر است، اغلب وقتی مطرح می‌شود که طرح پیشنهادی تهیه شده است. هر پیشنهاد حاوی اطلاعاتی است که برای گروه‌های ذینفع قابل درک باشد. در همه پروژه‌ها تقریباً محدودیت‌های مالی وجود دارد. هر طراح شهری با هر قدرت و توانایی بالاخره درگیر مسائل مالی می‌شود تا طراحی خود را در جهت مورد نظر با در نظر گرفتن محدودیت‌ها هدایت نماید. در جوامع غیردموکراتیک نظیر ایران، چنانچه طراح در خدمت حکومت مرکزی (قدرت) باشد، اجرای طرح‌های بزرگ به سهولت انجام می‌پذیرد. هر پروژه باید در چارچوب و براساس قوانین هر کشور تهیه شود. هیچ پروژه‌ای به اجرا در نمی‌آید مگر اینکه تصویری از قابل فروش بودن محصول آن وجود داشته باشد. محصول تولیدی طراحی شهری باید خریدار داشته باشد (گلکار، ۱۳۹۰، ۶۴). در پروژه‌های طراحی شهری هر یک از متخصصان طراحی، افراد عادی، شهروندان و سیاست‌مداران باید همواره از یک اراده قوی برخوردار باشند. برای دستیابی به طراحی شهری موفق باید یک فعالیت حرفه‌ای مشارکتی میان گروه‌های مذکور ایجاد شده و بر پایه معرفتی معینی تکیه شود تا ارتباط مناسبی میان محیط و رفتار انسان شکل گیرد. فرایند طراحی و تولید محیط مصنوع در طراحی شهری، متضمن انواعی از عوامل و تصمیم‌گیران است که آنها از بسیاری جهات اهدافشان، انگیزه‌هایشان مباحثشان و محدودیت‌هایشان در امر تحقق تاثیر دارد. فرایند توسعه، تابع

۱-۱-۱- معیارها و شاخص‌های تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران

جهت شناسایی معیارها و سپس شاخص‌های تاثیرگذار در فرایند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری، با مروری بر نظریات اندیشمندان مختلفی نظیر تالن (۱۹۹۷)، آلترمن و هیل (۱۹۷۸)، نورتن (۲۰۰۵)، اولیویرا و پینهو (۲۰۰۹)، برک و همکاران (۲۰۰۶)، خوری (۱۹۹۶)، دالتون (۲۰۰۷)، کرمونا و همکاران (۲۰۰۱)، باری و می (۱۹۹۷)، لورین و همکاران (۲۰۰۴)، بن (۱۹۸۰)، المور (۱۹۷۸) و با استفاده از روش تحلیلی-تطبیقی، ابتدا آن دسته از معیارهایی که بیشتر مورد تاکید بوده‌اند، انتخاب شده و براساس مراحل سه‌گانه فرایند طراحی شهری (تهیه، تصویب و اجرا) دسته‌بندی گردید. سپس شاخص‌های برآمده از نظریات اندیشمندان باید با توجه به شرایط ایران بومی‌سازی شده، تدقیق و تکمیل شوند. به منظور بومی‌سازی، تدقیق و تکمیل شاخص‌های موثر در فرایند تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری در ایران، نظریات خیرگانی که در فرایند مذکور در ایران تاثیرگذارند، مورد مطالعه قرار گرفته است. بدین منظور مصاحبه حضوری عمیق با ۲۴ صاحب‌نظر (مدیران عامل شرکت‌های مهندس مشاور بعنوان تهیه‌کننده پروژه‌ها، کارفرمایان و مدیران شهری بعنوان تصویب‌کننده پروژه‌ها و پیمانکاران بعنوان مجریان پروژه‌ها) از یک سو و اساتید دانشگاه از سوی دیگر انجام یافته است. لازم بذکر است در انتخاب افراد مصاحبه شونده از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. در نهایت پس از پردازش نظریات و آرای صاحب‌نظران، معیارها و شاخص‌های منتخب در جدول ۱ ارائه می‌گردد.

روابط اجتماعی خاص زمان و مکان و نیز متضمن انواعی از عوامل کلیدی (زمین داران، سرمایه‌گذاران، آبادگران، سازندگان، مشاغل حرفه‌ای و مصرف‌کنندگان) است. مشکلات و موانع مذکور، نقش بااهمیت بخش دولتی را که فضای سیاسی و قانونی پروژه‌ها را شکل می‌دهد، آشکار می‌سازد. از سوی دیگر اگر این موانع به فرایند طراحی، نحوه ساخت و ساز و قوانین شهری مربوط باشند، بنابراین خیلی از راه‌حل‌ها قابل اجرا خواهد بود. بسیاری از موانع مربوط به فرایند طراحی، شرایط اقتصاد محلی و اقتصاد کلی منطقه از طریق طراحی شهری قابل حل نیستند، زیرا در اختیار طراح نیستند. عوامل دیگر فقط در صورتی قابل حل‌اند که در طول زمان و در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی با آنها مقابله شود. در نهایت، این مهارت طراح شهری است که بتواند با تسلط کامل فرایند انجام پروژه را کنترل نموده و هدایت نماید. در این راستا تیبالدز، مهارت‌های شخصی مورد نیاز طراحان شهری را به شرح زیر دسته‌بندی کرده است (تیبالدز، ۱۳۸۱، ۱۴۵):

- قابلیت برقراری ارتباط و کارکردن با طبقات بالای جامعه (سیاست‌مداران، افراد عالی رتبه اداری و سازندگان)
- اجرایی کردن پروژه‌ها (سعی در عملی کردن کلیه ایده‌های طراحی)
- قابلیت بحث و مجادله برای جذب منابع مالی، زمین و نیروی انسانی در جهت اجرایی کردن پروژه‌های طراحی شهری
- داشتن آگاهی اقتصادی خوب و کامل
- شناخت واقعیت‌ها در حین ایده‌آلیست بودن (بتواند تشخیص دهد دلیل عدم موفقیت پروژه‌ها چیست؟)
- داشتن تصورات نامحدود و تعهد لازم برای حفظ کیفیت اجرا و اتمام کار

جدول ۱- معیارها و شاخص‌های موثر در تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران.

معیارهای تحقیق	صاحب‌نظران	شاخص‌های تحقیق (منطبق بر زمینه ایران)
کیفیت نظام برنامه‌ریزی	(Alterman & Hill, 1978) (Talen, 1997) (Norton, 2005b) (Oliveira and Pinho, 2009) (Elmore, 1978)	- وجود جایگاه معین طراحی شهری در نظام برنامه‌ریزی - وجود شرح خدمات استاندارد و بروز - عدم تداخل و موازی کاری سازمان‌های مرتبط در هر مرحله از پروژه - میزان توجه به طرح‌های فرادست - توجه به مقیاس پروژه‌ها
صلاحیت مشاور پروژه	(Talen, 1997) (Berke et al, 2006) (Khoury, 1996) (Dalton et al., 2007) (Burby & May, 1997)	- حضور و همکاری مداوم مشاور پروژه از تهیه تا اجرا - برخورداری از نیروهای متخصص و باتجربه طراحی شهری - تعهد اخلاقی و حرفه‌ای به اصول علمی در برابر فشارهای احتمالی - واقع‌بینی و درک تنگنای مدیریتی و اقتصادی و اجرایی پروژه - میزان قاطعیت و استقلال رای و نظر مشاور - انجام مطالعات فنی دقیق با استانداردهای معتبر - تحویل به هنگام اسناد و مدارک طرح
پشتیبانی علمی آکادمیکی	(Carmona et al., 2001) (Oliveira and Pinho, 2009) (Burby & May, 1997) (Dalton et al., 2007)	- حضور و همکاری اساتید طراحی شهری در فرایند انجام پروژه‌ها - مشارکت و همکاری دانشگاه در تدوین مبانی نظری طرح‌ها، شرح خدمات و سازوکارهای اجرایی - معرفی روش‌های علمی بروز و کارآمد برای استفاده در پروژه‌ها از سوی اساتید
کیفیت طرح پیشنهادی	(Burby & May, 1997) (Norton, 2005b) (Berke et al, 2006)	- بکارگیری الگوهای طراحی متناسب با ویژگی‌های محلی و بومی - رسایی، جامعیت و انعطاف‌پذیری طرح - برخورداری طرح از توجهات فنی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی - وجود نقشه‌های کامل و قابل اجرا - میزان توجه به ابعاد کیفی و ملاحظات طراحی شهری

<p>- برخورداری از مدیریت واحد، یکپارچه و منسجم</p> <p>- نظارت عالیه و دائمی دستگاه نظارتی</p> <p>- توانمندی مرجع تصویب در بررسی و کنترل طرح پیشنهادی مشاور</p> <p>- توانایی کارفرما در ایجاد هماهنگی میان مشاور و پیمانکار</p> <p>- کیفیت رسیدگی به اسناد پیمانکار اعم از دستور کار و صورت وضعیت</p> <p>- میزان دقت در انتخاب مشاور پروژه</p> <p>- میزان دقت در انتخاب پیمانکار پروژه</p> <p>- ابلاغ به هنگام پروژه های مصوب برای اجرا</p> <p>- میزان هماهنگی میان ادارات شهری (آب و برق و ...) برای ایجاد زیرساخت ها</p> <p>- توجه به امکان سنجی پروژه ها در زمان تعریف آن</p> <p>- شناخت و آگاهی کامل کارفرما از ماهیت پروژه های طراحی شهری</p> <p>- کیفیت برنامه زمان بندی پروژه</p> <p>- میزان اختیار مدیر پروژه در تصمیم گیری</p> <p>- برخورداری از دیدگاه های فراجحای و غیر سیاسی</p> <p>- عدم تعجیل، شتابزدگی و خودنمایی</p> <p>- میزان صحت و سلامت در برگزاری مناقصات</p> <p>- ثبات در سطوح مختلف مدیریتی در طول مدت انجام پروژه</p>	<p>(Khoury, 1996)</p> <p>(Laurian et al, 2004)</p> <p>(Behn, 1980)</p> <p>(Elmore, 1978)</p>	<p>صلاحیت کارفرما و مدیریت پروژه</p>
<p>- تعامل مالکیت خصوصی و منفعت عمومی جهت تامین آسان اراضی مورد نیاز توسعه</p> <p>- رفع معارضین (ترافیکی، ملکی و تاسیساتی) در مدت زمان مناسب</p> <p>- میزان توجه به حقوق مکتسبه</p> <p>- میزان توجه به املاک و اراضی وقفی</p>	<p>(Talen, 1997)</p> <p>(Norton, 2005b)</p> <p>(Oliveira and Pinho, 2009)</p> <p>(Carmona et al., 2001)</p>	<p>تعامل حقوقی</p>
<p>- عدم وجود موانع قانونی و دست و پاگیر</p> <p>- عدم تضاد بین قوانین موجود</p> <p>- وجود ضمانت های اجرایی پروژه</p> <p>- میزان شفافیت قرارداد پروژه</p> <p>- میزان عدم وجود بروکراسی در سازمان های مرتبط</p> <p>- میزان بروز بودن قوانین مرتبط با انجام پروژه</p>	<p>(Talen, 1997)</p> <p>(Norton, 2005b)</p> <p>(Oliveira and Pinho, 2009)</p> <p>(Carmona et al., 2001)</p>	<p>تعامل قانونی</p>
<p>- توان مدیریت اجرایی پیمانکار</p> <p>- برخورداری از نیروهای مجرب و ماهر به تعداد کافی</p> <p>- پایبندی به اصول قرارداد بویژه شرایط پیمان</p> <p>- میزان توجه به تذکرات مشاور و کارفرما</p> <p>- برخورداری از تجهیزات، ماشین آلات و مصالح متناسب پروژه</p> <p>- میزان آمادگی پیمانکار در مقابله با شرایط جوی و محیطی</p> <p>- بکارگیری تکنولوژی ها و روش های نوین اجرا</p> <p>- بنیه مالی پیمانکار</p> <p>- اجرای پروژه با حداقل تغییرات ممکن</p> <p>- تعهد اخلاقی در مسائل اقتصادی (فساد مالی و رانت)</p>	<p>(Burby & May, 1997)</p> <p>(Laurian et al, 2004)</p> <p>(Berke et al, 2006)</p>	<p>صلاحیت پیمانکار پروژه</p>
<p>- وجود مکانیزم های مالی مناسب</p> <p>- پایداری منابع مالی و درآمدها</p> <p>- میزان انعطاف پذیری بودجه با توجه به نوسانات اقتصادی (تورم)</p> <p>- عدم وجود فساد مالی و رانت در انجام پروژه</p> <p>- وجود فهرست بهای مشخص برای کارهای درون شهری</p> <p>- میزان دقت در برآوردهای مالی پروژه</p> <p>- تخصیص به هنگام اعتبارات مصوب</p> <p>- پرداخت به هنگام حق الزحمه مشاور پروژه</p> <p>- پرداخت به هنگام مطالبات پیمانکار</p>	<p>(Alterman & Hill, 1978)</p> <p>(Khoury, 1996)</p> <p>(Oliveira and Pinho, 2009)</p> <p>(Carmona et al., 2001)</p>	<p>قدرت اقتصادی و مالی</p>
<p>- میزان حضور و مشارکت شهروندان</p> <p>- توانمندی شوراهای محلی و سازمان های مردم نهاد</p> <p>- میزان اطمینان سرمایه گذاران به بازگشت منافع</p> <p>- اطلاع رسانی مطلوب در مورد طرح ها</p> <p>- میزان مشارکت و سرمایه گذاری بخش های خصوصی</p> <p>- میزان مشارکت و سرمایه گذاری بانک ها و موسسات مالی</p>	<p>(Talen, 1997)</p> <p>(Khoury, 1996)</p> <p>(Oliveira and Pinho, 2009)</p> <p>(Carmona et al., 2001)</p>	<p>میزان مشارکت عمومی</p>

۱-۲- طبقه بندی پروژه های طراحی شهری

محصولاتی که ممکن است با مساله مورد نظر همخوانی داشته باشد و همچنین راه حل های احتمالی مناسب مراجعه کنند. دسته بندی محصولات طراحی شهری به سازمان دادن افکارمان کمک می کند. یکی از ساده ترین راه ها، تفکیک انواع مختلف بر اساس انواع رویه های بکار گرفته شده است و دومی به محصول فعالیت های طراحی توجه می کند. با تکامل رشته طراحی شهری

طبقه بندی پروژه ها توسط معماران و صاحبان حرفه های دیگر طراحی، سابقه ای طولانی دارد. این کار معمولاً بر اساس نوع استفاده، نظیر گونه های ساختمانی انجام می گرفته است. طبقه بندی نمونه ها این امکان را در اختیار طراحان قرار می دهد که به هنگام برخورد با مساله ای، به فرایندها و

جدول ۲- طبقه‌بندی پروژه‌های طراحی شهری براساس نظریات صاحب‌نظران مختلف.

سال ارائه	طبقه‌بندی	بر مبنای	صاحب‌نظران
(۱۹۸۴)	چارچوب‌های برنامه‌ریزی؛ طرح بهسازی و نوسازی مراکز شهری؛ طراحی شهرهای جدید؛ طرح روستاها؛ طرح محلات مسکونی با تراکم زیاد؛ طرح محلات مسکونی با تراکم متوسط؛ طرح محلات مسکونی با تراکم کم؛ بهسازی سکونتگاه‌های خودرو؛ طرح‌های حفاظت مرمت بافت؛ طرح احیا و توانبخشی بافت؛ طرح پیاده‌راه سازی؛ طرح پردیس دانشگاه‌ها؛ طرح نمایشگاه‌ها و پارک‌های موضوعی؛ طرح کریدورهای حمل و نقل؛ طرح انرژی - کارا نمودن محیط شهری؛ تدوین راهنمای طراحی شهری.	عملکرد	گازلینگ و میتلند
(۲۰۰۵)	طراحی شهری کامل، طراحی شهری هماهنگ، طراحی شهری تدریجی، طراحی شهری الحاقی	میزان خدمات	جان لنگ
(۲۰۰۱)	طراحی شهری ساخت و سازگرا، سیاستگذاری و هدایت و کنترل طراحی شهری، طراحی عرصه همگانی، طراحی شهری جامعه‌گرا	نظام پارادایماتیک	متنو کرمونا و همکاران
(۱۳۸۸)	طراحی شهری سیاست‌گذار (مقیاس راهبردی)، طراحی شهری طرح‌ریز (مقیاس اجرایی)	در عمل	کوروش گلکار
(۲۰۰۲)	چارچوب طراحی شهری، دستور کار توسعه، طرح جامع سه بعدی، راهنمای طراحی شهری، ضابطه طراحی شهری و کد طراحی شهری	مکان	رابرت کوان

ماخذ: (نگارندگان، با استفاده از گلکار، ۱۳۸۶)

می‌توان به سازمان مشاور فنی و مهندسی شهرداری تهران، که زیرمجموعه معاونت فنی عمرانی شهرداری است، سازمان زیباسازی شهر تهران که زیرمجموعه معاونت خدمات شهری است و دفتر بهسازی نوسازی که زیرمجموعه سازمان عمران و بهسازی شهرداری وزارت راه و شهرسازی است، اشاره کرد.

به‌طور کلی برداشت از طراحی شهری در بخش عمده‌ای از جامعه کارشناسی کشور ما هنوز به معنای انجام پروژه‌های طراحی فضای شهری است که وزن مطالعات کالبدی و سیما و منظر در آنها بیشتر است و همین موضوع معضلات بسیاری را برای ورود دانش طراحی شهری در تصمیمات کلان طرح‌های توسعه به وجود آورده است. گویی که طراحی شهری در آخرین مرحله و صرفاً به منظور تزئین کالبد و سیما و جبران کمبودهای ناشی از نابودی کیفیت توسط دیسپلین‌های دیگر می‌بایست با نقش آرایشگر وارد صحنه شهر شده و سعی در زیبا نمودن چهره شهر نماید. با بررسی جایگاه طراحی شهری در طرح‌های توسعه شهری کشورمان، به یافته‌های دقیق تری از وضعیت پروژه‌های مذکور دست یافتیم. این موارد عبارتند از:

- اولین سند علمی و رسمی طراحی شهری ایران سندی به زبان انگلیسی است به نام فرم ساخته شده تهران که دبیرخانه شورای گسترش شهر تهران در سال ۱۳۵۷ با یاری دو موسسه علمی و دانشگاهی خارجی یعنی کمبریج و هاروارد آن را تهیه نموده‌اند (مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، ۱۳۸۶، ۴۵).
- از اواخر سال ۱۳۷۶ در سازمان زیباسازی شهرداری تهران برای نخستین بار تفکر طراحی شهری در مفهوم اصلی آن عنوان گردید و رویکرد راهبردی در تهیه طرح‌های مورد نظر مورد تأکید قرار گرفت و امید فراوانی را برای طرح مسائل طراحی شهری و ارتقای کیفیت محیط شهری به وجود آورد.

- در پروژه‌های تحت عنوان طراحی شهری، که ماهیت پروژه‌های طراحی فضاهای شهری را دارند و به‌طور عمده توسط سازمان زیباسازی شهرداری تهران و سایر کلان‌شهرها تهیه شده‌اند نیز علیرغم موضوع پروژه‌ها کمتر نشانی از کاربرد دانش

و تکامل دامنه پروژه‌هایی که با عنوان طراحی شهری مطرح می‌شوند، این گونه‌شناسی نیز مراحل تکاملی خود را طی خواهد کرد. بر اساس نظام طبقه‌بندی می‌توان ویژگی‌های اصلی هر پروژه را مشخص کرده و به این ترتیب تمایزهای مهم انواع پروژه‌ها را تشخیص داد. با مطالعه نظریات سایر اندیشمندان طراحی شهری، نوع طبقه‌بندی آنها در جدول ۲ آورده شده است.

۳-۱- پروژه‌های طراحی شهری در ایران

هرچند هنوز معنای نظری طراحی شهری مورد بحث و گفتگوی بسیاری از طراحان شهری، معماران و برنامه‌ریزان شهری است، اما حرفه طراحی شهری در عمل به‌طور مشخص پروژه‌های متعددی را تاکنون در زمینه توسعه‌های شهری جدید، فضاهای عمومی شهر و ایجاد شهرهای جدید انجام داده و تجربیات گرانبهایی کسب کرده است. اصولاً پروژه طراحی شهری، فعالیتی است میان‌رشته‌ای که در فرایندی هماهنگ با دیگر تخصص‌ها، به تثبیت یا ارتقای کیفیت زندگی در عرصه‌های عمومی می‌پردازد. البته این پروژه‌ها بطور معمول جبرانی بوده و برای تخفیف نارسایی‌های کیفی موجود که ناشی از تفکرات کمیت‌گرای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران قبلی در سطوح مختلف شهر بوده، بکار می‌رود (پاکزاد، ۱۳۸۶، ۱۰).

با آنکه طراحی شهری، به عنوان دانشی تخصصی در دنیا، سابقه‌ای بیش از ۵۰ سال دارد ولی در کشور ما به دلیل عدم برخورد هدفمند، مستمر و متمرکز با این مقوله علی‌رغم توجه به آن در سال ۱۳۵۷، نمی‌توان برای آن زمان شروع معینی را ذکر نمود. پروژه‌های بسیاری خصوصاً در دهه هشتاد شمسی توسط سازمان‌های مختلف دولتی تهیه شده‌اند که بسیاری از آنها را، پروژه‌های موضعی، موضوعی و یا نقشه‌های جزئیات شهرسازی تشکیل می‌دهند. این پروژه‌ها به صورت مستقیم یا غیرمستقیم باعث تغییر در فضاهای شهری گردیده و بعضاً تغییرات کیفی در آنها را سبب شده‌اند. از میان سازمان‌هایی که به تعریف و سفارش پروژه در زمینه‌های طراحی شهری پرداخته‌اند

وزن هریک از معیارها و شاخص‌ها تعیین گردید. از سوی دیگر، کارشناسان مذکور میزان توجه و کاربست هر معیار و شاخص را در هریک از پروژه‌های منتخب معین کردند که نتایج آن، رتبه‌بندی پروژه‌های منتخب بر اساس معیارها و شاخص‌های موثر در تحقق‌پذیری پروژه‌های طراحی شهری ایران است که با استفاده از تکنیک تاپسیس^۳ انجام می‌گیرد.

- جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری این تحقیق کل پروژه‌های طراحی شهری اجرا شده در شهر تهران در بازه زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۳۹۰ شمسی می‌باشد. این پروژه‌ها از سوی سازمان‌ها و نهادهای مختلف شهری به انجام رسیده که در این میان سازمان زیباسازی شهر تهران دارای بیشترین تعداد پروژه‌های اجرا شده است. با توجه به این موضوع، جامعه آماری تحقیق ۳۴ پروژه اجرا شده سازمان مذکور در شهر تهران می‌باشد.

- شیوه نمونه‌گیری و حجم نمونه

در تحقیق حاضر با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و جامعه آماری مورد مطالعه، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای^۴ استفاده شده است. در این روش برای کاهش تغییرات جامعه را به طبقاتی تقسیم می‌کنیم که تغییرات در داخل طبقات کم باشد اما در بین طبقات زیاد باشد. طبقه‌بندی می‌تواند بر اساس یک متغیر با توجه به اهداف مطالعه صورت گیرد. در این نوع نمونه‌گیری، از روش تخصیص نیمین^۵ استفاده شده است. از این رو قبل از انجام نمونه‌گیری، لازم است که به طبقه‌بندی پروژه‌های طراحی شهری بپردازیم که نیازمند مطالعه پیرامون انواع دیدگاه‌های طبقه‌بندی این قبیل از پروژه‌هاست. با توجه به ماهیت پروژه‌های طراحی شهری اجرا شده توسط سازمان زیباسازی تهران، به نظر می‌رسد که نوع طبقه‌بندی گزینگی و میتلند (۱۹۸۴)، مناسب این تحقیق باشد. براین اساس، ۳۴ پروژه تشکیل‌دهنده جامعه آماری در چهار دسته، طبقه‌بندی شده‌اند. پس از طبقه‌بندی پروژه‌ها، با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و با روش تخصیص نیمین، تعداد نمونه‌های مورد نیاز تحقیق که قابل تعمیم برای کل جامعه آماری باشد، انتخاب گردید. به این صورت که از دسته اول تعداد ۳ پروژه، از دسته دوم تعداد ۱ پروژه، از دسته سوم تعداد ۱ پروژه و از دسته چهارم تعداد ۲ پروژه انتخاب شد. در نهایت نمونه‌های منتخب از هر دسته با روش نمونه‌گیری هدفمند^۶ و با بکارگیری چهار معیار موجود در دسترس بودن اسناد و مدارک پروژه، جامع و کامل بودن اسناد و مدارک پروژه، مدت زمان بهره‌برداری پروژه و در دسترس بودن بازیگران و عوامل اصلی پروژه‌ها، به صورت زیر تعیین می‌شوند (جدول ۳).

- تکنیک تاپسیس

تکنیک تاپسیس، روش اصلی تحلیل داده‌های این تحقیق می‌باشد. یکی از انواع مدل‌های تصمیم‌گیری بر اساس چندین شاخص که می‌تواند راه‌گشای بسیاری از مسائل تصمیم‌گیری

طراحی شهری با مفهوم اصلی آن به چشم می‌خورد و در آنها نیز بیشتر در حد پروژه‌های معماری بزرگ مقیاس یا ارائه طرح‌های جزئیات شهری بسنده شده است.

- هر چند تاکنون فعالیت‌های پراکنده‌ای در جهت ورود دانش طراحی شهری به مسایل توسعه شهری در شهرهای ما شده است، اما تنها پس از طرح شدن طرح‌های ساختاری با نگرش راهبردی و برخورد با مسئله طراحی به صورت یک فرآیند است که توجه به مسایل کیفی و نیازهای شهروندان مطرح شده است. با این که هنوز طراحی شهری در پیش‌نویس‌های اولیه این طرح‌ها که تعدادی از آنها نیز ابلاغ شده جایگاه واقعی خود را نیافته است، طراحی شهری در نظر بسیاری متخصصان ما صرفاً تخصصی کالبدی است و تبلور پرداختن به کلیه امور کیفی توسط این دانش در طرح‌ها دیده نمی‌شود.

- علیرغم تلاش‌های مذکور همچنان مشکلات نظری و اجرایی فراوانی در این حوزه وجود دارد و هنوز جایگاه قانونی مستحکمی برای آن تعریف نشده است.

به زعم کورش گلکار، طراحی شهری موجود در ایران، تاکنون از نوع طراحی شهری ساخت‌وسازگرا می‌باشد که در آن عمل طراحی شهری اساساً معطوف به بازسازی و نوسازی شهری بوده و نیروی محرکه آن عمدتاً نیروی اقتصادی و برخاسته از بازار ساختمان و مستغلات است (گلکار، ۱۳۸۶، ۳۱). طراحی شهری ساخت‌وسازگرا معمولاً با هدف و یا با توجیه ضرورت جبران سریع عقب‌ماندگی‌های شهری صورت می‌گیرد. مجموعه اقدامات نوسازی شهری که پس از جنگ جهانی دوم در آمریکا و اروپا صورت گرفت، مصادیقی از این شیوه مداخله محسوب می‌شوند.

۲- روش‌شناسی تحقیق

ابتدا با روش توصیفی-تحلیلی، مروری بر ادبیات و مبانی نظری موضوع صورت گرفته و سپس با روش تحلیلی-تطبیقی-شناسایی مهم معیارها و شاخص‌ها از میان نظریات اندیشمندان مختلف شناسایی شده‌اند. در نهایت به منظور بومی‌سازی و انطباق آن با زمینه موجود ایران، مصاحبه عمیقی^۱ با صاحب‌نظران و بازیگران اصلی پروژه‌های طراحی شهری انجام می‌گیرد. افراد برگزیده از مدیران شهری، مهندسان مشاور، پیمانکاران و اساتید دانشگاه هستند و در رابطه با پروژه‌های طراحی شهری با تجربه و صاحب‌نظر می‌باشند. روش انتخاب این کارشناسان بر اساس نمونه‌گیری هدفمند بوده است که تعداد ۲۴ نفر از خبرگان برای انجام مصاحبه انتخاب می‌شوند. نتایجی که از مصاحبه حاصل می‌گردد، در تدقیق، تکمیل و بومی‌سازی معیارها و شاخص‌های مورد نظر بکار می‌رود. بدین صورت که برخی از شاخص‌های ناسازگار با نمونه ایران حذف گردیده و برخی شاخص‌ها که برآمده از نظریات خبرگان است، اضافه می‌شود. بدین ترتیب معیارها و شاخص‌های مطلوب پژوهش نهایی می‌گردد. در گام بعدی با جمع‌آوری و تحلیل داده‌های حاصل از نظر ۳۲ کارشناس حاضر در فرایند اجرا در نرم‌افزار SPSS18 و با استفاده از آزمون فریدمن^۲،

جدول ۳- انتخاب نهایی نمونه‌های منتخب پژوهش.

روش نمونه‌گیری هدفمند				
معیارهای انتخاب هدفمند	دسته‌ها	نوع پروژه	تعداد نمونه انتخابی	نمونه‌های انتخابی
<ul style="list-style-type: none"> • موجود و در دسترس بودن اسناد و مدارک پروژه • جامع و کامل بودن اسناد و مدارک پروژه • مدت زمان بهره‌برداری پروژه • در دسترس بودن بازیگران اصلی پروژه‌ها 	دسته ۱	طراحی خیابان‌ها و مسیرهای پیاده	۳	پیاده راه خیابان صف (سپهسالار)؛ منطقه ۱۲ شهرداری تهران پیاده راه احسانی؛ منطقه ۱۹ شهرداری تهران پیاده راه خیابان مظفر(گذر فرهنگ و هنر)؛ منطقه ۶ شهرداری تهران
	دسته ۲	طراحی شهری میدپن	۱	ساماندهی و بهسازی میدان حسن‌آباد؛ منطقه ۱۲ شهرداری تهران
	دسته ۳	طراحی تفرجگاه‌ها	۱	طراحی شهری کوهسران (مقصود بیگ)؛ منطقه ۱ شهرداری تهران
	دسته ۴	ساماندهی بافت‌های باارزش تاریخی و بافت‌های فرسوده	۲	بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش؛ منطقه ۱ شهرداری تهران ساماندهی محور مروی؛ منطقه ۱۲ شهرداری تهران

- تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری
 - وزن‌دهی به شاخص‌ها
 - کمی‌سازی ماتریس تصمیم‌گیری
 - تشکیل ماتریس بی‌مقیاس شده
 - یافتن ماتریس بی‌مقیاس شده موزون
 - یافتن ایده‌آل‌های مثبت و منفی
 - یافتن فاصله هر شاخص از جواب‌های ایده‌آل برای هر گزینه
 - تعیین نزدیکی نسبی هر گزینه به پاسخ ایده‌آل
 - رتبه‌بندی
- آخرین مرحله در تکنیک تاپسیس، رتبه‌بندی گزینه‌های پیش‌روی و تعیین بهترین گزینه می‌باشد. برای این منظور کافی است تا فاصله نسبی هر گزینه که به کمک رابطه بالا محاسبه شود و به ترتیب بزرگ به کوچک مرتب شود. در این حالت گزینه‌ای که دارای بزرگ‌ترین فاصله نسبی نسبت به سایر گزینه‌ها باشد، بالاترین رتبه را به خود اختصاص می‌دهد.

۳- معرفی پروژه‌های منتخب

در این بخش به معرفی اجمالی هفت پروژه منتخب می‌پردازیم. جدول ۴، ویژگی‌های کلی پروژه‌های مذکور را نشان می‌دهد:

برای مدیران و برنامه‌ریزان باشد، مدل تاپسیس است. این مدل برای اولین بار در سال ۱۹۸۱، توسط هوانگ و یون ارائه گردید و با اصلاحاتی که بر روی آن انجام شد، به‌عنوان یکی از بهترین و دقیق‌ترین روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه در بین برنامه‌ریزان می‌باشد. اساس کار این تکنیک دارای پایه‌های نظری قوی‌تری نسبت به تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه بوده، به طوری که در این تکنیک بسیاری از مشکلات روش‌هایی مانند تاکسونومی عددی حل گردیده است. پایه‌های نظری این تکنیک بر این رابطه استوار است که ابتدا ایده‌آل‌های مثبت (کارآمدترین حالت) و ایده‌آل‌های منفی (ناکارآمدترین حالت) را برای هر یک از شاخص‌ها محاسبه می‌کند و سپس فاصله هر گزینه از ایده‌آل‌های مثبت و منفی محاسبه می‌شود. گزینه منتخب، گزینه‌ای است که کمترین فاصله را از ایده‌آل‌های مثبت و بیشترین فاصله را از ایده‌آل‌های منفی داشته باشد. این تکنیک به گونه‌ای طراحی شده که می‌توان نوع شاخص‌ها را از لحاظ تأثیر مثبت یا منفی داشتن بر هدف تصمیم‌گیری در مدل دخالت داده و نیز اوزان و درجه اهمیت هر شاخص را در مدل وارد نمود. به منظور به کارگیری تکنیک تاپسیس برای رتبه‌بندی و انتخاب بهترین گزینه از میان گزینه‌های موجود، باید مراحل زیر را به ترتیب طی نمود (اصغری‌پور، ۱۳۸۵، ۸۷):

جدول ۴- ویژگی‌های پروژه‌های منتخب پژوهش.

پروژه	منطقه شهرداری	سال بهره‌برداری	تهیه‌کننده پروژه	مجری پروژه	اهداف پروژه	محدوده پروژه
۱. پیاده راه خیابان شهید احسانی	منطقه ۱۹	۱۳۹۰	مهندسین مشاور نقش محیط	امین آسایش بنیان	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش ایمنی و امنیت پیاده • رونق کسب و کار • آرام‌سازی محدوده به نفع ساکنان و کاهش آلودگی صوتی • افزایش آسایش فیزیکی (نصب تجهیزات مبلمان شهری و دفع آبهای سطحی) • حذف دست‌فروش‌ها و فعالیت‌های مزاحم 	

	<ul style="list-style-type: none"> • بازسازی و مرمت راسته بازار تاریخی • تجریش شامل کف بدنه ها و پوشش سقف راسته بازار به صورت تلفیقی سنتی و سبک جدید • اجرای تاسیسات جمع آوری و دفع آبهای سطحی فاضلاب برق گاز مخابرات مرمت موضعی تکیه‌های کوچک و بزرگ تجریش • بهسازی شبکه معابر بافت 	مدیریت پیمان: فلات آسیا	مهندسین مشاور اثر مهرار	۱۳۸۹	منطقه ۱	۲. بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش
	<ul style="list-style-type: none"> • ارتقای ایمنی و امنیت، سلامت، اقتصاد، رفاه و آسایش، عدالت اجتماعی و کیفیت بصری 	توسعه تحکیم بنا	مهندسین مشاور ایردشت	۱۳۸۷	منطقه ۱	۳. طراحی شهری کوهسران (مقصد بیگ)
	<ul style="list-style-type: none"> • حفظ، نگهداری و باززنده سازی فضای شهری کهن میدان • تنظیم و ساماندهی حرکت سواره و پیاده • جلوگیری از نفوذ سبک‌های غربی در معماری بدنه پیرامون 	صومه	مهندسین مشاور آمود	۱۳۸۳	منطقه ۱۲	۴. ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد
	<ul style="list-style-type: none"> • مرمت، احیاء و باززنده سازی محور بعنوان یکی از محورهای بافت تاریخی شهر تهران • بهبود سیما و منظر محور و ساماندهی کالبدی وضعیت نما و جداره های محور • باتوجه به زاویه موجود • ارتقای کیفیت محیط از لحاظ بصری، عملکردی و کارکردی • تسهیل رفت و آمد شهروندان در طول محور و بهسازی آن بعنوان یکی از معابر پیاده • ارتقای ایمنی و امنیت محور • توسعه قلمرو عمومی سطح شهر 	شرکت عمران و مسکن سازان منطقه مرکزی	شرکت عمران و مسکن سازان منطقه مرکزی	۱۳۸۶	منطقه ۱۲	۵. ساماندهی محور تاریخی گذر مروی
	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد یک محور فرهنگی کامل با اتصال مجموعه‌های فرهنگی تاریخی محدوده • ساماندهی حرکت پیاده و سواره • احیای الگوهای رفتاری سنتی در فضاهای شهری 	رهگشایان توران	مهندسین مشاور پارسوماش طرح	۱۳۸۹	منطقه ۶	۶. پیاده راه خیابان مظفرگذر فرهنگ و هنر
	<ul style="list-style-type: none"> • جلوگیری از اشباع این خیابان از ساختمان‌های نازیبیا و متراکم • تسهیل حرکت پیاده و جلوگیری از تداخل زیاد سواره و پیاده • حفظ بناهای تاریخی محدوده • ارتقای نقش اقتصادی محور 	توسعه تحکیم بنا	دفتر معماری هادی قربانی و همکاران	۱۳۸۶	منطقه ۱۲	۷. پیاده‌راه خیابان صف (سپهسالار)

ماخذ: (نگارندگان؛ برگرفته از گزارشات مربوط به هر پروژه؛ سازمان زیبا سازی تهران)

۴- کاربرد تکنیک تاپسیس در رتبه‌بندی پروژه‌ها

۴-۱- رتبه‌بندی ۷ پروژه با توجه به ۱۰ معیار پژوهش با استفاده از تکنیک تاپسیس

در این بخش، پروژه‌های منتخب پژوهش براساس ۱۰ معیار و با تکنیک تاپسیس رتبه‌بندی شده و نتایج زیر حاصل گردیده است:

با توجه به نتایج بدست آمده از تکنیک تاپسیس از لحاظ ۱۰ معیار اصلی پژوهش و ۷ پروژه به عنوان گزینه، پروژه ۴ (ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد) و پروژه ۷ (پیاده‌راه خیابان صف؛ سپهسالار) با وزن اهمیت ۰/۸۹۶۲ و ۰/۵۸۴۱ به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم و پروژه ۲ (بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش) با وزن اهمیت ۰/۱۷۰۵ در اولویت آخر قرار گرفته که در جدول ۵ و تصویر ۱ نشان داده شده است.

تاپسیس، پروژه ۴ (ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد) و پروژه ۷ (پیاده راه خیابان صف؛ سپهسالار) با وزن اهمیت ۰/۷۱۴۷ و ۰/۵۶۰۹ به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم قرار دارند و پروژه ۲ (بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش) با وزن اهمیت ۰/۲۰۹۸ در اولویت آخر قرار گرفته است که در جدول ۶ و تصویر ۲ نشان داده شده است.

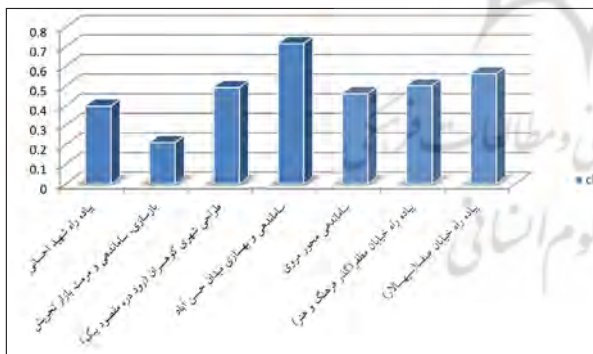
۲-۴- رتبه‌بندی ۷ پروژه با توجه به ۷۲ شاخص باتکنیک تاپسیس
در این بخش، پروژه‌های منتخب پژوهش براساس ۷۲ شاخص و باتکنیک تاپسیس رتبه‌بندی شده و نتایج زیر حاصل گردیده است: با توجه به ماتریس تصمیم‌گیری کارشناسان خبره نسبت به شاخص‌های پژوهش و ۷ پروژه و نتایج بدست آمده از تکنیک

جدول ۵- رتبه‌بندی ۷ پروژه با توجه به ۱۰ معیار اصلی با تکنیک TOPSIS.

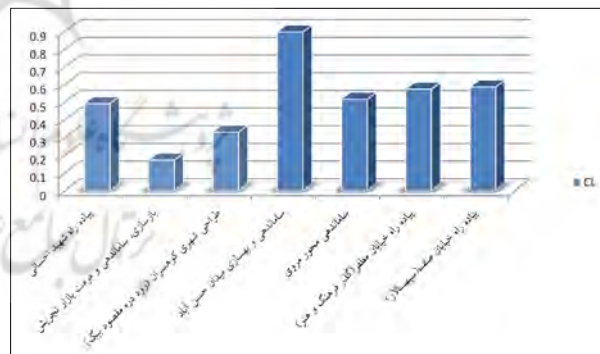
رتبه	CL	+d -d	+d	-d	پروژه	گزینه
۱	۰,۸۹۶۲۵	۰,۰۰۸۲۲	۰,۰۰۰۸۵	۰,۰۰۷۳۷	ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد	پروژه ۴
۲	۰,۵۸۴۱۱	۰,۰۰۹۰۷	۰,۰۰۳۷۷	۰,۰۰۵۳۰	پیاده راه خیابان صف (سپهسالار)	پروژه ۷
۳	۰,۵۷۲۵۸	۰,۰۰۹۶۲	۰,۰۰۴۱۱	۰,۰۰۵۵۱	پیاده راه خیابان مظفر (گذر فرهنگ و هنر)	پروژه ۶
۴	۰,۵۱۴۸۲	۰,۰۰۹۵۵	۰,۰۰۴۶۳	۰,۰۰۴۹۲	ساماندهی محور مروی	پروژه ۵
۵	۰,۴۹۰۶۲	۰,۰۰۸۹۰	۰,۰۰۴۵۳	۰,۰۰۴۳۶	پیاده راه شهید احسانی	پروژه ۱
۶	۰,۳۲۹۴۴	۰,۰۰۸۶۳	۰,۰۰۵۷۹	۰,۰۰۲۸۴	طراحی شهری کوهسران (رود دره مقصود بیگ)	پروژه ۳
۷	۰,۱۷۰۵۰	۰,۰۰۸۸۳	۰,۰۰۷۳۲	۰,۰۰۱۵۰	بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش	پروژه ۲

جدول ۶- رتبه‌بندی ۷ پروژه با توجه به ۷۲ شاخص پژوهش با استفاده از تکنیک TOPSIS.

رتبه	CL	+d -d	+d	-d	پروژه	گزینه
۱	۰,۷۱۴۷۴	۰,۰۲۶۳۵	۰,۰۰۷۵۲	۰,۰۱۸۸۴	ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد	پروژه ۴
۲	۰,۵۶۰۹۶	۰,۰۲۸۱۴	۰,۰۱۲۳۵	۰,۰۱۵۷۸	پیاده راه خیابان صف (سپهسالار)	پروژه ۷
۳	۰,۴۹۹۸۳	۰,۰۲۷۰۸	۰,۰۱۳۵۴	۰,۰۱۳۵۳	پیاده راه خیابان مظفر (گذر فرهنگ و هنر)	پروژه ۶
۴	۰,۴۹۰۶۴	۰,۰۲۴۷۵	۰,۰۱۲۶۱	۰,۰۱۲۱۴	طراحی شهری کوهسران (رود دره مقصود بیگ)	پروژه ۳
۵	۰,۴۶۰۰۰	۰,۰۲۵۶۸	۰,۰۱۳۸۷	۰,۰۱۱۸۱	ساماندهی محور مروی	پروژه ۵
۶	۰,۳۹۶۶۱	۰,۰۲۶۰۲	۰,۰۱۵۷۰	۰,۰۱۰۳۲	پیاده راه شهید احسانی	پروژه ۱
۷	۰,۲۰۹۸۶	۰,۰۲۶۰۳	۰,۰۲۰۵۷	۰,۰۰۵۴۶	بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش	پروژه ۲

تصویر ۲- رتبه‌بندی پروژه‌های منتخب با توجه به شاخص‌های پژوهش.

تصویر ۱- رتبه‌بندی پروژه‌های منتخب با توجه به معیارهای پژوهش.

نتیجه

حسن آباد به بیشترین حد، معیارها و شاخص‌های پژوهش را محقق ساخته و در سوی مقابل پروژه بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش، توفیق چندانی در این زمینه کسب ننموده است. این امر حاکی از آنست که پروژه‌هایی در ایران تحقق‌پذیر و موفق هستند که سه بازیگر اصلی مهندس مشاور، کارفرما و پیمانکار از ابتدای تعریف پروژه‌ها تا اجرای آنها با یکدیگر هماهنگ بوده و براساس چارچوب مشخص و مدونی حرکت کرده باشند. از سوی دیگر یافته‌های پژوهش در ارتباط با معیارهای موثر در رتبه‌بندی

مقایسه نتایج حاصل از دو عمل رتبه‌بندی مذکور با تکنیک تاپسیس که جداگانه برای معیارها و شاخص‌ها انجام گرفته است، نشانگر آنست که رتبه‌بندی در هر دو زمینه به نتایج تقریباً یکسانی رسیده است. بدین صورت که پروژه ساماندهی و بهسازی میدان حسن آباد در هر دو تحلیل رتبه اول و پروژه بازسازی، ساماندهی و مرمت بازار تجریش در هر دو، رتبه آخر را کسب نموده است. این امر بدان معناست که از دید کارشناسان حاضر در فرایند تحقق پروژه‌ها (از تهیه تا اجرا)، پروژه ساماندهی و بهسازی میدان

ورود مفهوم طراحی شهری به طرح‌ها برخلاف تصور بسیاری، صرفاً به معنای ارائه طرح به پروژه‌های طراحی شهری و تنها زمینه‌های کالبدی مانند کف‌سازی، نما و منظر شهری نیست، بلکه امروزه مداخلات طراحی شهری در طرح‌های توسعه شهری بیشتر به معنای تعیین اهداف تصمیمات، سیاست‌ها، راهبردها است و به عبارت دیگر نقش هدایت و کنترل دارد. با توجه به مباحث مذکور، تلاش طراحان شهری برای نزدیک شدن به بحث‌های اجرایی و رویکردهای تحقق‌پذیری طرح در کنار پیگیری مباحث آکادمیک و نظری نیز می‌تواند به ارتقای کیفی پروژه‌های طراحی شهری بیانجامد. در نهایت، توجه به معیارهای تشکیل دهنده مثلث قدرت (سیاسی، اقتصادی و علمی)، در تحقق طرح‌های شهری ایران بویژه پروژه‌های طراحی شهری حائز اهمیت است. از طرفی گفتمان (مشارکت عمومی، تعامل حقوقی و قانونی)، حلقه مفقوده فرایند مذکور می‌باشد که با اتخاذ تمهیداتی باید زمینه‌ساز ارتقای حضور شهروندان و مشارکت آنها در فرایند تحقق این قبیل پروژه‌ها باشیم.

پروژه‌ها، موید آنست که در فرایند انجام پروژه‌های طراحی شهری تهران، معیارهای مرتبط با قدرت (سیاسی - مدیریتی، اقتصادی و دانش)، دارای بیشترین میزان توجه و معیارهای مرتبط با گفتمان، مشارکت و تعامل (مشارکت عمومی، تعامل حقوقی و قانونی) دارای کمترین میزان توجه می‌باشند. این امر کاملاً در تخصیص امتیازات به هر معیار توسط کارشناسان مختلف مشخص بوده و در نتایج رتبه‌بندی تاثیر بسزایی داشته است.

نتیجه دیگر این پژوهش که به نوعی موید مبانی نظری پژوهش می‌باشد، اینست که در این قبیل پروژه‌ها، تصمیمات براساس عوامل مالی گرفته می‌شود. برای بانک‌ها و دیگر موسسات اعتباری، پروژه‌های طراحی شهری به معنای سرمایه‌گذاری تلقی می‌شوند که انتظار کسب سود از آن را دارند. در حالی که عملکرد اصلی پروژه‌های طراحی شهری، ارتقای کیفیت محیط شهری با تغییر در الگوهای سرمایه‌گذاری است. عدم توجه به مفهوم مذکور به صورت مطلوب باعث ضعف در اجرای پروژه‌های طراحی شهری می‌شود. از طرفی

پی‌نوشت‌ها

Laurian, Jan Crawford, and Jennifer Dixon (2006), What makes plan implementation successful? An evaluation of local plans and implementation practices in New Zealand, *Environment and Planning B: Planning & Design*, 33 (4), 581-600.

Burby R, May P, Berke P, Dalton L, French S, Kaiser E (1997), *Making Governments Plan: Experiments in Managing Land Use*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD.

Carmona, M, de Magalhães and Edwards M (2001), *The Value of Urban Design*, CABE (Thomas Telford), London.

Carmona, M. Tiesdell, S (2007), *Urban Design Reader*, Architectural Press, Oxford.

Dalton, J., Elias, M., & Wandersman, A (2007), *Community psychology: Linking individuals and communities*, (2nd ed.), Belmont, CA, Wadsworth.

Elmore, Richard F. (1979), Backward Mapping: Implementation Research and Policy Decisions, *Political Science Quarterly*, Volume 94, No. 4, pp 601-616.

Gosling, D, Mitland, B (1984), *Concepts of Urban Design*, Academy Editions / St. Martin's Press, London.

Khoury, Zaki B (1996), Implementing the new urban agenda: the case of Ismailia, Egypt, *Environment & Urbanization*, Vol 8, No 1, pp 68-74.

Lang, J (2005), *Urban Design: A Typology of Procedures and Products*, Architectural Press, Oxford.

Laurian, Lucie, Maxine Day, Michael Backhurst, Philip Berke, Neil Ericksen, Jan Crawford, Jennifer Dixon, and Sarah Chapman (2004), What drives plan implementation? Plans, planning agencies and developers, *Journal of Environmental Planning and Management*, 47 (4), 555-77.

Norton, Richard K (2005), More and better local planning: A statement-dated local planning in coastal North Carolina, *Journal of the American Planning Association*, 71 (1), 55-71.

Oliveira, V & Pinho, P (2009), Evaluating Plans, Processes and Results, *Planning Theory & Practice*, 10, 1, 35-63.

Talen, Emily (1996), After the Plans: Methods to Evaluate the Implementation Success of Plans, *Journal of Planning Education and Research*, 16(2), 79-91.

Talen, Emily (1997), Success, failure and conformance: An alternative approach to planning evaluation, *Environment and Planning B: Planning & Design*, 24 (4), 573-87.

1 In-depth Interview.

2 Friedman Test.

3 TOPSIS.

4 Stratification Sampling.

5 Neyman's Allocation.

6 Purposive Sampling.

فهرست منابع

اصغریور، محمد جواد (۱۳۸۵)، *تصمیم‌گیری‌های چند معیاره*، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

بحرینی، حسین (۱۳۸۲)، *فرایند طراحی شهری*، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۶)، صاحب‌نظران طراحی شهری ایران چگونه می‌اندیشند، *فصلنامه آبادی*، شماره ۵۶، صص ۱۹-۸.

تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۱)، *شهرسازی شهروندگرا*، ترجمه محمد احمدی نژاد، نشر خاک، اصفهان.

کوان، رابرت (۱۳۸۵)، *اسناد هدایت طراحی شهری*، ترجمه: کورش گلکار و سولماز حسینیون، انتشارات اسلیمی، تهران.

گلکار، کورش (۱۳۸۶)، *طراحی شهری در عمل: الگویی برای هدایت و کنترل چند سطحی در طراحی شهری*، فصلنامه آبادی، سال هفدهم، شماره ۵۶، صص ۳۷-۳۰.

گلکار، کورش (۱۳۸۸)، *طراحی شهری سیاستگذار؛ طراحی شهری طرحریز-پیشنهاد الگوهای عملیاتی جهت تدوین ابزارهای هدایت و کنترل در ایران*، نشریه علمی-پژوهشی صفا، شماره ۴۶، صص ۶۶-۵۱.

گلکار، کورش (۱۳۹۰)، *طراحی شهری*، فرایند یا فرایندها، نشریه علمی-پژوهشی صفا، شماره ۵۲، صص ۷۲-۵۷.

لنگ، جان (۱۳۸۶)، *طراحی شهری گونه‌شناسی رویه‌ها و طرح‌ها همراه با بیش از پنجاه مورد خاص*، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران. مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری (۱۳۸۶)، *طراحی شهری و جایگاه آن در سلسله مراتب طرح‌های توسعه شهری*، انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران.

Alterman, Rachel, and Morris Hill (1978), Implementation of urban land use plans, *Journal of the American Institute of Planners*, 33(1), 274-85.

Behn, R.D (1980), Why Murphy was right?, *Policy Analysis*, 6, 361-363.

Berke, Philip, Michael Backhurst, Maxine Day, Neil Ericksen, Lucie